

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR DAVRIDA O'QITUVCHINING KASBIY RIVOJLANISHI

O.M.Gilishtaganova – doktorant

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: raqamli texnologiyalar, o'qituvchi, kasbiy rivojlanish, pedagogik faoliyat, qo'llab-quvvatlash, diagnostik, o'qitish va rivojlantirish.

Ключевые слова: цифровые технологии, учитель, профессиональное развитие, педагогическая деятельность, поддержка, диагностика, обучение и развитие.

Key words: digital technologies, teacher, professional development, pedagogical activity, support, diagnostics, training and development.

Raqamli texnologiyalar tariximizdagi har qanday innovatsiyaga qaraganda tezroq rivojlandi. Bor-yo'g'i yigirma yil ichida rivojlanayotgan dunyo aholisining qariyb 50 foizini qamrab oldi va jamiyatlarni o'zgartirdi. Raqamli texnologiyalar moliya, savdo va davlat xizmatlaridan foydalanishni kuchaytirish orqali tizimli ekvalayzer sifatida namoyon bo'ldi [4:222-232].

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli Farmoniga binoan O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta va maktabdan tashqari ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish, o'quv-tarbiya jarayoniga ta'limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish kabi chora-tadbirlar egallangan [2].

Ta'lim sifati va samaradorligiga qo'yilayotgan talablar professional ta'lim tizimi rahbar va pedagog kadrlari malakasini oshirishning mazmunini, shakllari va metodlarini ana shu talablarga mos ravishda takomillashtirib borishni taqozo etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 6 sentyabrdagi "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5812-son Farmonida professional ta'lim dasturlari YUNESKO tashkiloti tomonidan qabul qilingan. Ta'limning xalqaro standart tasniflagichi (MSKO) darajalari bilan uyg'unlashmaganligi, o'quv jarayoniga O'zbekistonning Milliy kvalifikatsiya tizimi to'laqonli joriy etilmaganligi tayyorlanayotgan kadrlarning mehnat bozorida munosib o'rin egallashlariga to'sqinlik qilayotganligi ta'kidlangan [1].

Keyingi bir necha yillar davomida barcha sohalarida professional hayot sezilarli darajada ko'p o'zgarishlar ro'y bermoqda. Raqamli muhit faoliyatga o'tishning mazmuni va amalga oshirish usullarini tubdan o'zgartirishni talab qiladi. Bu albatda, kasbiy tarafdin o'qituvchining kasbiy faoliyatiga ham tegishlidir.

Ko'pincha o'qituvchilarda metodik yani uslubiy tarafdin yordamga muhtojlik sezadilar va ularda har doim o'qitish, raqamli muhitda yoki masofaviy texnologiyalardan foydalangan holda ta'lim faoliyatini tashkil etish bo'yicha savollar paydo bo'ladi. Bizning fikrimizcha bu muammolar, ancha jiddiy bo'lib, uning asosida o'qituvchi o'z faoliyati doirasida yaxlit g'oyaning, masofaviy texnologiyalardan foydalangan holda ishlashning yo'qligi yaqqol ko'rinadi, va bu raqamli muhitda ishlashga ommaviy o'tish sharoitida aniq namoyon bo'ladi.

Yuqorida keltirilgan muammoni muhokama qilishdan oldin, biz "o'qituvchining kasbiy rivojlanishi" va "kasbiy rivojlanishda o'qituvchini qo'llab-quvvatlash"ning asosiy tushunchalarini aniqlab olishimiz lozim. Ushbu tushunchalar turli muassasalarda qanday atalishini emas, balki ularni tizimli yondashuv nuqtai nazaridan aniqlab, tahlil qilib chiqsak. Biz o'qituvchining kasbiy rivojlanishini pedagogik faoliyatning ajralmas tuzilishini tashkil etuvchi shaxsiy fazilatlar va vakolatlar majmuasini sifat jihatidan o'zgartirish jarayoni deb bilamiz.

Biz o'qituvchini malakasini oshirishni qo'llab-quvvatlashni, o'qituvchiga uning vakolatlari doirasidan kelib chiqib yonaltirishga, shu jumladan o'qituvchilar uchun tashkiliy, diagnostik, o'qitish va rivojlantirish faoli-

yati tizimini o'z ichiga olgan, o'z-o'zini rivojlantirish mexanizmlarini ishga tushiradigan va o'z resurslarini faollashtirishga qaratilgan nodirektiv yordamni aniqlashimiz zarur. Qo'llab-quvvatlash jarayonining o'ziga xos xususiyati shundaki, uni amalga oshirishda shaxsning ya'ni o'qituvchining salohiyati takomillashadi va u o'z kasbiy faoliyatni muammolarini hal qilishda tajribaga ega bo'ladi.

Pedagogik faoliyatni tizimli yondashuv nuqtayi nazaridan umumiy maqsadga yo'naltiradigan o'zaro bir biri bilan uzviy bog'liq tarkibiy va funktsional qismlardan tashkil topgan pedagogik tizim sifatida yondashuvni N.V.Kuzminaning asarlari asosida o'qituvchining faoliyati to'g'risida g'oyani o'rganib chiqish maqsadga muvofiq.

N.V.Kuzminaning fikricha, strukturaviy birliklar, pedagogik tizimning asosiy belgilari bo'lib, funktsional komponentlar ularning o'zaro bog'liqligini ta'minlaydi va uning boshqa tizimlardan farqini ko'rsatadi. Pedagogik tizimning tarkibiy qismlariga maqsadlar, ta'lim mazmuni (mualliflar talqini), pedagogik aloqa vositalari, pedagogik jarayonning etakchi subyektlari - o'qituvchilar va talabalar, sifatini baholash mezonlari, shuningdek keyingi ta'lim tizimi kiradi. Shunday qilib, dastlab pedagogik faoliyat "o'tmish - hozirgi - kelajak" nuqtayi nazaridan ko'rib chiqiladi. Ushbu yondashuvdagi faoliyatning hozirgi holati aslida uning o'tmishini ham, kelajagini ham o'z ichiga oladi. Hozirgi vaqtda o'tmish faoliyatni amalga oshirishning o'zlashtirilgan vositalari bilan ifodalanadi, kelajak tizimning kelajagi haqidagi maqsad va g'oyalar bilan belgilanadi.

Funktsional komponentlar pedagogik tizimning harakatini ta'minlaydi. Funktsional dizayn, konstruktiv, kommunikativ, gnostik, tashkiliy, baholash, bashoratli kabi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi. Pedagogik tizimning har bir tarkibiy komponenti funktsional komponentga mos keladi.

Pedagogik faoliyat haqida yaxlit tushunchaga ega bo'lgan holda, raqamli muhitda o'qitishga o'tish davrida o'qituvchi faoliyati bilan nimalar sodir bo'lishligi va o'qituvchining kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash qanday tashkil etilishi kerakligi haqidagi savolga javob izlab ko'rsak?

Birinchidan, muvaffaqiyatsizlik pedagogik faoliyatning tarkibiy qismini beradi. Bu ba'zi bir hollarda ilgari mavjud bo'lgan ta'lim tizimining bevosita raqamli muhitga o'tishida namoyon bo'ldi. "Rivojlanish bosqichi" sxemasiga ko'ra, hozirgi kunni chetlab o'tib, o'tmishdan kelajakka "otish" sodir bo'ldi. Shu sababli, bazi hollarda talim tizimini yuqori sifatli prognozlash yuz bermadi va natijada keyingi ta'lim tizimini qayta loyihalash amalga oshirilmadi.

Shuning uchun ham darsni avvalgidek o'tkazishga urinishlar bolar edi, talabalar ham klassik variantda uy vazifalarini bajarishlari zarur bolib qolardi, o'qituvchi esa mavjud internetning yaxshi tezligi bilan o'quv materialini real vaqt rejimida yetkazishga harakat qilardi. Bunday vaziyatda o'qituvchining kasbiy rivojlanishida qo'llab-quvvatlashi "favqulodda, tezkor uslubiy yordam"ni va usullar, texnikalar, o'qitish vositalarini taklif qiladi. Bu oqituvchi uchun yangi vaziyatga tezda moslashishga va professional muammolarni hal qilishga imkon beradi.

O'qitishni raqamli ta'lim muhitiga o'tkazishda pedagogik faoliyatning gnostik (tadqiqot) komponenti amalda yo'qolgan. Gnostik funktsiya qachon muvaffaqiyatli amalga oshiriladi, agar o'qituvchi o'zining pedagogik mahoratini oshirish uchun yuqori motivatsiyaga ega bo'lsa, tadqiqot qobiliyatlari va refleks qobiliyatiga ega bo'lsagina

amalg oshadi. (**Gnostik komponent** - bu o'qituvchi kasbiy faoliyatining asosini tashkil etuvchi bilim va ko'nikmalar tizimi, shuningdek, uning samaradorligiga ta'sir qiluvchi kognitiv faoliyatidir).

Uzluksiz pedagogik ta'limning muammosini hal qilish sohasidagi nazariy va amaliy tajribaga ijobiy baho berib, hozirda shakllangan tuzilmaviy-mazmunli va protsessual tarkibiy qismlar pedagog kasbiy faoliyatining tabiatiga mos kelmasligini ta'kidlash lozim. Professional ta'lim tizimi rahbar va pedagogik kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirishning amaldagi tizimi zamonaviy talablarga to'liq javob bermaydi. O'quv-tarbiya jarayonini yuqori ilmiy-uslubiy darajada ta'minlash, malakaviy talablar,

o'quv rejalari va dasturlari asosida kasbiy va pedagogik mahoratni doimiy ravishda rivojlantirishga ko'maklashish uchun zarur bo'lgan kasbiy bilimlar, ko'nikmalar va malakalarni yangilab borish malaka oshirish kurslarining asosiy maqsadi hisoblanadi [3:237].

Xulosa. O'qituvchilarni bunday qo'llab-quvvatlashning mazmuni va usullari, yangi sharoitlarda bo'lajak faoliyatga tayyorlanishini ta'minlash va kasbiy kamchiliklarni bartaraf etish maqsadli amalga oshirilishi kerak. Raqamli muhitda professional o'qituvchi faoliyatidagi o'zgarishlar yaxlit ko'rinishini hisobga olgan holda uning yondashuvlari bilan rejalashtirilgan, strategik harakati bo'lishi lozim.

Adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 6 сентябрдаги ПФ-5812-сон “Профессионал таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир кўшимча чора тadbirlar tўғрисида”ги Фармони.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi PF-5712-son “O'zbekiston respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida” to'g'risidagi Farmoni. <https://lex.uz/docs/4312785>.
3. Karimov K.A. Raqamli transformatsiya sharoitida professional ta'lim tizimi rahbar va pedagog kadrlari malakasini oshirishning innovatsion axborot-didaktik shakllari “Ilg'or xorijiy tajribalar asosida bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik strategiyalari: muammolar va yechimlar” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 2024. 237-b.
4. Fayziyeva M. Raqamli transformatsiya sharoitida umumta'lim maktabi o'qituvchilarining kasbiy salohiyatlarini oshirishini tashkil etish muammolari May 2023 Общество и инновации 4(3/S):222-232 DOI:10.47689/2181-1415-vol4-iss3/S-pp222-232.
5. Караханова Г.А. Формирование деонтологической культуры учителя в системе непрерывного профессионального образования. 13 00 08 - теория и методика профессионального образования. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук. –Москва: 2007. 16-19.

REZYUME. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar davrida o'qituvchining kasbiy rivojlanishi, ta'lim sifati va samaradorligiga qo'yilayotgan talablar, raqamli muhit faoliyatga o'tishning mazmuni va amalga oshirish usullari, «o'qituvchining kasbiy rivojlanishi» va «kasbiy rivojlanishda o'qituvchini qo'llab-quvvatlash»ning asosiy tushunchalari tahlil qilingan. Shuningdek, o'qituvchini malakasini oshirishni qo'llab-quvvatlash va o'qitishni raqamli ta'lim muhitiga o'tkazishdagi bir qancha imkoniyatlar yoritilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется профессиональное развитие учителя в эпоху цифровых технологий, требования к качеству и эффективности образования, содержание и способы реализации перехода цифровой среды к деятельности, Основные понятия «профессиональное развитие учителя» и «поддержка учителя в профессиональном развитии». Он также охватывает несколько возможностей для поддержки профессионального развития учителей и перевода обучения в цифровую образовательную среду.

SUMMARY. This article analyzes the professional development of a teacher in the digital age, the requirements for the quality and effectiveness of education, the content and ways to implement the transition of the digital environment to activity, the basic concepts of «professional development of a teacher» and «teacher support in professional development». It also covers several opportunities to support the professional development of teachers and the transfer of learning to a digital educational environment.

PEDAGOG KADRLAR KASBIY KOMPETENTLIGINI UZLUKSIZ RIVOJLANTIRISH MUAMMOSI

N.Q.Haqnazarova – mustaqil izlanuvchi

R.B.Mannopova – tayanch doktorant

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta'lim tizimi kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti

S.T.Mashrapova – direktor

324-sonli eksperimental davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti

Tayanch so'zlar: kompetentsiya, pedagog, kasbiy kompetentlik, zamonaviy konsepsiyalar.

Ключевые слова: компетентность, педагог, профессиональная компетентность, современные концепции.

Key words: competence, teacher, professional competence, modern concepts.

Hozirgi kunda zamonaviy pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish orqali ularning kasbiy mahoratini oshirish va takomillashtirishning ilg'or jarayonini ta'minlash mutlaqo zarur bo'lib, bu jarayon uzluksiz va iloji boricha samarali o'tishi kerak. Shu munosabat bilan turli olimlarning bu boradagi qarashlarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Xususan, U.Sh. Begimkulov, T.T. Shoyardonov, Sh.M. Adashboyev va boshqalarning nuqtayi nazariga ko'ra, uzluksiz ta'lim zamonaviy konsepsiyalarining pedagoglarning kasbiy kompetentligini butun hayoti davomida rivojlantirish jarayoni sifatida namoyon bo'lishi, birinchi navbatda, inson faoliyatining tez o'zgaruvchan sharoitlariga, jamiyatning jadal rivojlanishiga, kasbiy sohada va kundalik amaliyotda muhim bo'lgan bilim, ko'nikma, qobiliyat va shaxsiy fazilatlarining asosiy qismini doimiy yangilanishi tufayli uzluksiz malakani oshirish va tez-tez qayta tayyorlash zaruriyatiga javob berishning belgilangan namunasi bilan bog'liqdir. Bundan tashqari, pedagog, hatto minimal ish tajribasiga ega bo'lsa ham, ma'lum bir kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar to'plamiga ega ekanligini, shaxsiy va motivatsion xususiyatlarning ma'lum bir tegishli darajasini shakllantirganligini shubhasiz deb hisoblash maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, ta'lim tizimiga

qo'yiladigan ijtimoiy talablarning doimiy o'zgarishi, ta'lim vositalarini yangilash, uni doimiy texnologiyalashtirish, shuningdek, ta'lim oluvchilarning ehtiyojlari va qiziqishlari sharoitida kasbiy kompetentlikning yuqoridagi tarkibiy qismlari doimiy rivojlanishga muhtojdir [1:79].

Ya.U. Ismadiyarovning ta'kidlashicha, zamonaviy sharoitda pedagoglarning kasbiy kompetentligining uzluksiz rivojlanishi, shu jumladan oliy ta'limdan keyingi ta'lim jarayonida amalga oshiriladi. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'limdan keyingi pedagogik ta'lim tizimini asosiy tamoyillarini asoslash jarayoni uning tarixiga emas, balki uni tashkil etishning nazariy-metodologik asoslariga bag'ishlangan maxsus fundamental tadqiqotlar juda kam sonli ekanligi bilan murakkablashadi. Oliy ta'limdan keyingi pedagogik ta'lim sharoitida konsepsiyadan ko'ra kengroq tushuncha sifatida konseptual yondashuvlar haqida gapirish maqsadga muvofiqdir. Bu jihatdan oliy ta'limdan keyingi ta'limga kompleks konseptual yondashuv alohida e'tiborga loyiqdir. U tarixan shakllangan bilimlarni yaratish deb ataladigan tushunchaning paydo bo'lishiga olib kelgan malakaviy yondashuvdan uzoqlashishni taklif qiladi. Buning o'rniga uzluksiz ta'limni ikki bosqichli jarayon sifatida ko'rib chiqish taklif etilib, bu oliy ta'lim muassasasida ta'lim olishi paytida birlamchi tayyorgarlik